

Det var på 1960-talet som Byggnadsstyrelsen pekade ut ett område mellan Herkulesgatan i norr och Malmtorgsgatan i väster som speciellt lämpligt för att hysa statliga kontor. Södra Klara har dock varit maktens boningar sedan början av 1900-talet. De kvarter som ingår i regeringskvarteren idag har även haft andra intressanta hyresgäster.

Rosenbad har blivit en stark symbolbyggnad för regeringen och en port mot regeringskvarteren.

Departementsstaden

STAFFAN NILSSON, *Fil.dr i konstvetenskap, byggnadsantikvarie*

REDAN I BÖRJAN av 1900-talet flyttade några departement från Gamla Stan till Södra Klara. Först iväg var UD som 1906 tog Arvfurstens palats. Sjöförsvarsdepartementet följde 1909 efter till palatset vid Gustav Adolfs torg och 1918 flyttade Ecklesiastikdepartementet till Kronprinsens stall vid Tegelbacken. Det nybildade Handelsdepartementet flyttade 1922 in i Rosenbadkomplexet, som staten övertog 1919 och 1924.

I början av 1960-talet pekade Byggnadsstyrelsen, företrädare till Statens fastighetsverk, ut ett område på Norrmalm som begränsades av Herkulesgatan i norr och Malmtorgsgatan i väster som lämpligt för statlig kontorsverksamhet. Kronan började 1965 att förvärva mark inom området med start i kvarteret Loen, där de gamla Svenska Dagbladsfastigheterna inköptes. Följande år köptes Skandinaviska Bankens hus i kvarteret Vinstocken och byggdes om åt Försvarsdepartementet.

Arkitektkontor Ahlgren Olsson Silow fick i uppdrag att göra en utbyggnadsplan för området och för kvarteren Björnen, Brunkhalsen, Brunkhuvudet, Johannes Större, Loen och Tigern föreslog de fullständig nybyggnad. Det enda som skulle sparas var Adelcrantzka palatset i kvarteret Björnen, men så blev det inte riktigt.

Planen överlämnades på hösten 1968 till staden för granskning. När det gällde kvarteren Brunkhalsen och Brunkhuvudet skar det sig definitivt mellan staden och Kungl. Maj:t och Kronan, representerad av Byggnadsstyrelsen, eftersom staden krävde att minst 500 parkeringsplatser byggdes i kvarteren Brunkhalsen och Brunkhuvudet – de så kallade Brunkarna. Följden blev att Kronan avstod från Brunkarna. Det så kallade Posthuset i Brunkhuvudet ägdes dock av staten sedan 1928.

I januari 1969 föreslog dåvarande Byggnadsstyrelsen att alla departement skulle flyttas till Södra Klara. Men man hade tjuvstartat med att åren 1968–71 bygga ett nytt hus i kvarteret Loen, för bostads-, jordbruks- och socialdepartementen efter ritningar av arkitekt Nils Tesch. Med detta byggande påbörjades den breddning av

Jakobsgatan som aldrig fullföljdes helt.

År 1975 blev det klart att Riksdagen skulle flytta tillbaka till Helgeandsholmen. Eftersom Riksdagen skulle komma att behöva delar av regeringslokalerna i Gamla Stan blev det nödvändigt att påskynda departementens flyttning till Klara. Under hösten 1976 utarbetade Byggnadsstyrelsen därför byggnadsplaner för kvarteren Rosenbad, Tigern, Loen och Björnen.

Bygget började i den östra delen av kvarteret Loen 1977 och Riksgäldskontoret flyttade dit 1979 från sina gamla lokaler i Rosenbad, vilket var en förutsättning för att ombyggnaderna i Rosenbad skulle kunna börja. Hela kvarteret Rosenbad byggdes om för Statsrådsberedningen och Justitiedepartementet åren 1979–81.

Till detta skede hör också Centralpalatset vid Tegelbacken som byggdes 1896–98 med Ernst Stenhammar som arkitekt. Huset byggdes på med två funktionalistiska takvåningar 1929–31 efter ritningar av Sven Markelius. År 1979 iordningsställdes det åt Handelsdepartementet men disponeras nuförtiden av Miljödepartementet.

Huvuddelen av kvarteret Björnen ägdes av Statens Vattenfallsverk under första halvan av 1900-talet. Den resterande delen av kvarteret köpte verket 1937. När Vattenfall flyttade till Räcksta 1963 överfördes Björnen till Byggnadsstyrelsens förvaltning och länsstyrelsen flyttade in. År 1977 revs hela kvarteret förutom Adel-

crantzka palatset, och nya byggnader för arbetsmarknads-, finans- och jordbruksdepartementen uppfördes efter ritningar av Ahlgren Olsson Silow. Under åren 1981–82 kunde departementen flytta in i det ombyggda kvarteret.

I kvarteret Tigern sparades två hus, nämligen Lifförsäkrings-Aktiebolaget Nordstjernans byggnad i hörnet av Drottninggatan och Fredsgatan samt grannen Bankaktiebolagets Stockholm-Öfre Norrland hus, som från 1927 till början av 1960-talet hade varit högkvarter för Gumælius – Nordens största annonsbyrå. Tyvärr raserades Norrlandsbankens magnifika expeditionshall i samband med ombyggnaden. Arbetena i kvarteret Tigern stod färdiga 1982 och därmed var omdaningen av denna del av Södra Klara avslutad.

Ursprungligen skulle även kvarteren öster om Drottninggatan ingått i denna etapp, men av besparingsskäl uppsköts arbetena. I väntan på att något skulle hända hyrde Byggnadsstyrelsen ut en del lokaler till ateljéer och för en tid fanns här en liten konstnärskoloni.

DAGS FÖR DE ÖSTRA KVARTEREN – BRUNKARNA

Byggnadsstyrelsen återupptog 1983 utredningsarbetet för Södra Klara och nu gällde det kvarteren öster om Drottninggatan. Till skillnad mot den västra sidan valde man här att i stor utsträckning bevara de gamla husen. Sedan de gamla planerna på parkeringshus i Brunkhalsen och Brunkhuvudet blivit fullständigt överspelade köpte staten 1979 alla fastigheter i de båda kvarteren av Stockholms stad.

I januari 1986 började byggnadsarbetena i kvarteret Brunkhuvudet som innehåller flera intressanta byggnader. Huvuddelen av kvarteret bevarades och byggdes om, men 1600-talshusets tillbyggnader mot Jakobsgatan revs och ersattes med ett nytt hus. Hörnhuset Drottninggatan/Jakobsgatan är ett av de få kvarvarande från 1600-talets Norrmalmsreglering. Det uppfördes ursprungligen 1646 och 1652 av sadelmakaren Gudmund Dyk, men genomgick stora om- och tillbyggnader 1872 och 1916. Kontorshuset i hörnet Kardansmakargatan är ett av Stockholms första funkishus. Det byggdes 1928–29 efter ritningar av Wolter Gahn. Konsumbutikens som fanns i huset var under en tid Stockholms största snabbköp. Posthuset vid Malmtorgsgatan byggdes 1917–20 efter ritningar av Ernst Stenhammar. Åren

Gipsmodell
av regerings-
kvarteren

På trettio år har 3 av 5 hus försvunnit i city.

Rädda Posthuset, Brunkebergstorg.

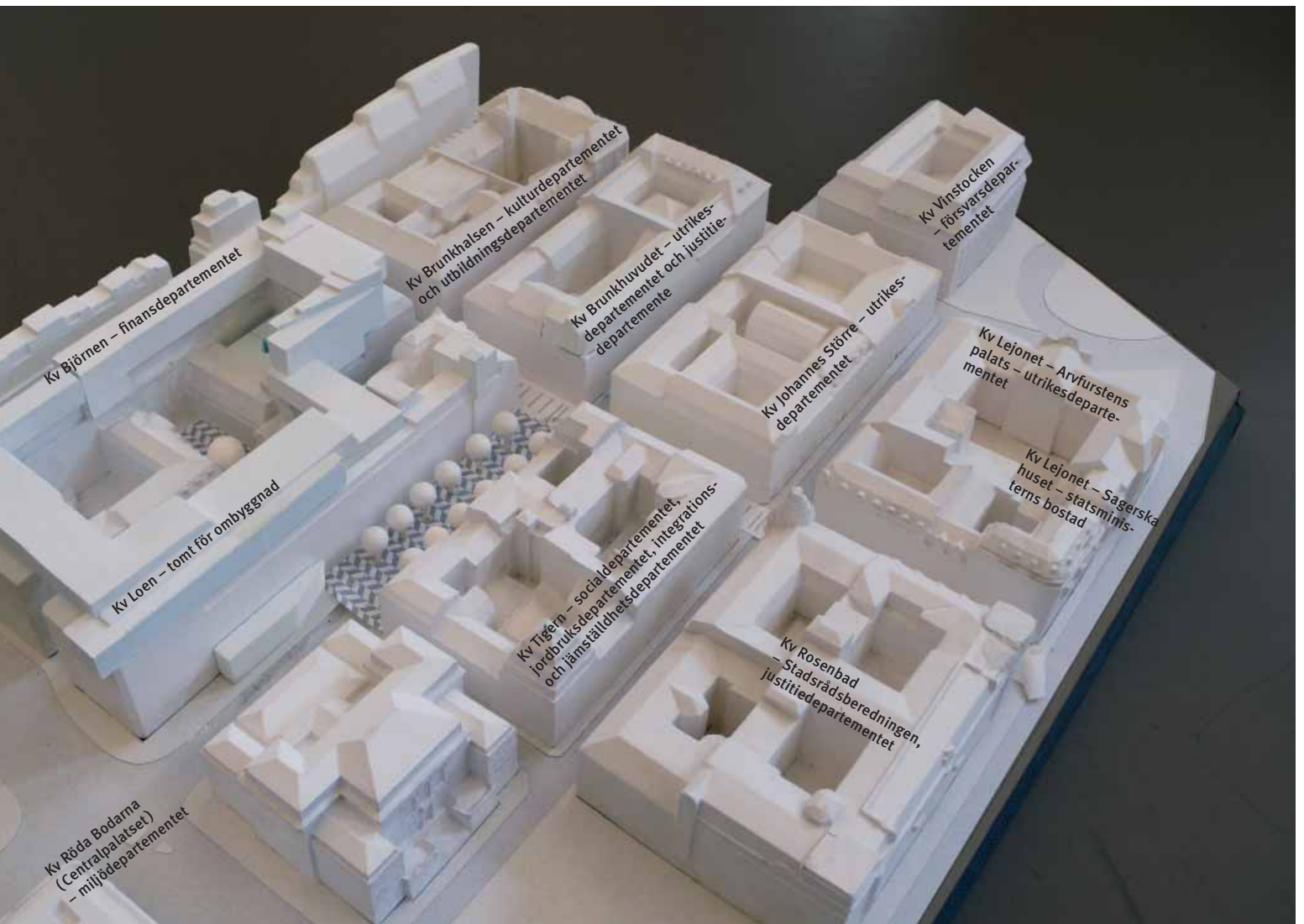
1928–73 inrymde det postkontoret Stockholm 16. Huset var länge rivningshotat, men en medborgaropinion bidrog till att det bevarades och att den återstående delen av Jakobsgatan inte breddades.

I stället byggdes en fotgängarkad på Jakobsgatans norra sida. Den magnifika bankhallen i posthuset restaurerades för UD:s bibliotek som också fick lokaler i en nybyggnad på gården. I september 1988 kunde Utrikesdepartementet flytta in i kvarteret.

BRUNKHALSENS TUR

Den västra delen av kvarteret Brunkhalsen byggdes om 1989–93 för Utbildningsdepartementet, Byggnadsstyrelsens distriktskontor och butiker. Även här finns rester av 1600-tal, nämligen i hörndelen av det stora huset Drottninggatan 18–20 som ursprungligen byggdes 1646.

Ombyggnaderna i kvarteret Johannes Större sträcker sig över ganska lång tid. Redan 1982 flyttade Medelhavsmuseet provisoriskt in i delar av Svenska Handelsbankens gamla banklokaler med

utställning i den magnifika bankhallen. Sundsvallsbankens hus Fredsgatan 4, som övertogs av staten 1972, byggdes 1984 om för UD:s pressrum och då återställdes den eleganta bankhallen från 1902 i huvudsak till sitt ursprungliga utseende. Den första stora ombyggnadsetappen i kvarteret påbörjades 1986 och föranleddes av samma arbeten som pågick i Brunkhuvudet med den kulvert som binder samman departementen i Klara. Samtidigt gjordes en genomgripande upprustning av Medelhavsmuseet. Dessa arbeten var färdiga 1988.

Den västra delen av kvarteret Johannes Större byggdes om 1992–95 för UD:s handelsavdelning. Här finns det bäst bevarade huset från 1600-talets Norrmalmsreglering – Drottninggatan 8 (på- och ombyggt 1785, 1821 och 1891). Vid ombyggnaden restaurerades lärftskramhandlare Hazelius våning från 1821 och på våningen en trappa upp togs ett dekorerat bjälktak från 1600-talet fram. Gatufasaderna återfick huvuddragen från ombyggnaden 1821, men på gården revs de äldre byggnaderna och ersattes med nybyggnader

för bland annat arkiv och trapphus med hissar.

Grannhuset Jakobsgatan 19 byggdes ursprungligen under senare delen av 1600-talet, men det nuvarande utseendet fick huset när dåvarande ägaren, Svenska Läkaresällskapet, byggde om det 1878. Det övertogs 1906 av Svenska Teknologföreningen som försåg Läkaresällskapets sessionssal överst i huset med ett högt välvat tak. Vid den senaste ombyggnaden återställdes trapphuset till sitt utseende 1878 och sessionssalen till det utseende den hade 1906.

Hörnhuset Drottninggatan 6 byggdes ursprungligen omkring 1641 för hovremsnidaren Hans Herman. Det fick sin nuvarande längd utmed Drottninggatan genom en tillbyggnad under 1700-talets första hälft. Under ett samkväm på källaren Kejsarkronan, som låg i huset, instiftades 1779 sällskapet Par Bricole. På hörnet inredde C.G. Hallbergs Guldsmeds Aktiebolag 1905 en butik i två plan. Den äldsta delen av grannbyggnaden Fredsgatan 6 byggdes sannolikt på 1640-talet. De båda

fastigheterna slogs samman 1822 till en enda, som åren 1846–73 ägdes av vinhandelsfirman J. Cederlunds Söner som ännu under 1910-talet hade lagerkällare i huset. Omkring 1920 gjordes en stor ombyggnad och modernisering av hela fastigheten, då i stort sett all äldre inredning revs ut och exteriören fick sitt nuvarande utseende. Vid 1990-talets ombyggnad blev bottenplanet av Hallbergs butik restaurang och till Fredsgatan 4–6 förlades huvudentrén till Regeringskansliets lokaler i kvarteret.

En sista etapp 1996–97 omfattade bland annat renovering av fasaderna i den östra kvartersdelen.

Efter tjugo år var omdaningen av stans kvarter i Södra Klara avslutad – för den här gången. Under dessa två decennier hade synen på värdet av nybyggnad kontra bevarande-ombyggnad kraftigt förändrats. Från i det närmaste total rivning i kvarteren Loen och Björnen hade utvecklingen gått mot i det närmaste totalt bevarande i kvarteret Johannes Större. **KV**